

UDK: 27-675
272-732.2(497.5/.6)
Pregledni rad
Priljeno: listopad 2016.

Anto ORLOVAC
Kralja Petra I. br. 80, BiH – 78000 Banja Luka
toni.orlovac@gmail.com

EKUMENSKI I DIJALOŠKI ZNAKOVI PRIMATA I SINODALNOSTI U PAPINSKIM PORUKAMA TIJEKOM POSJETA BOSNI I HERCEGOVINI I HRVATSKOJ

Sažetak

U ovom prikazu autor analizira ekumenske i dijaloške poruke papâ koji su do sada posjećivali Bosnu i Hercegovinu i Republiku Hrvatsku u posljednjih dvadesetak godina, od 1994. do 2015. Ostvareno je sedam takvih pohoda: pet danas svetoga Ivana Pavla II.: tri Hrvatskoj (1994., 1998. i 2003.) i dva Bosni i Hercegovini (1997. i 2003.), te po jedan Benedikta XVI. (Hrvatskoj 2011.) i Franje (Bosni i Hercegovini 2015.). Još je jedan, a to je trebao biti prvi, bio posve pripremljen, ali neostvaren: pohod Ivana Pavla II. Sarajevu 1994. Budući da su objavljeni i svi za tu prigodu pripremljeni govori i poruke, i oni su uvršteni u ovaj pregled. Snagom svojega primata u Kristovoj Crkvi, a poštujući i naglašavajući sinodalnost kao način djelovanja episkopata i cijele Crkve, pape su pozivali na sprečavanje i obustavu rata, dok je on bjesnio ovim krajevima, na pravedan mir, zatim na opraštanje i pomirenje narodâ koji su do jučer međusobno ratovali, na odgovornost političkih vođa za pravedan mir i prosperitet svojih naroda. Posebno su pozivali vjernike da na temelju onoga što im je zajedničko, upravo kao vjernici dadu u tome svoj doprinos: kršćani Katoličke i Srpske Pravoslavne Crkve snagom svojega krštenja i vjere u Isusa Krista Spasitelja, a zajedno s njima i sljedbenici islama i židovstva, na temelju vjere u istoga Boga Stvoritelja. Na svim pohodima pape su slali osobito snažne ekumenske i dijaloške poruke, a redovito su se susretali i s predstavnicima drugih kršćanskih Crkava i drugih vjerskih zajednica. U Bosni i Hercegovini posebno su bili naglašeni susreti s Međureligijskim vijećem koje okuplja najistaknutije predstavnike Katoličke Crkve, Srpske Pravoslavne Crkve, Islamske te Židovske zajednice, a papa Ivan Pavao II., prigodom posjeta Sarajevu 1997., dodijelio je Međunarodnu nagradu za mir Ivan XXIII. četirima humanitarnim udrugama vezanim uz četiri vjerske zajednice u BiH: katoličkom Caritasu Biskupske konferencije BiH, pravoslavnom Dobrotvoru, muslimanskom Merhametu te židovskoj La Benevolenciji. Mir, pomirenje, opraštanje, na što su posebno pozvani svi vjernici, suradnja i solidarnost, vrednote su na kojima treba graditi dobru budućnost ovih država i naroda. Te poruke autor prezentira u ovom radu kronološkim redom pohoda papâ.

Ključne riječi: *ekumenizam, dijalog, pomirenje, opraštanje, SPC, islamska zajednica, sinodalnost.*

Uvodne misli

U novijem povijesnom razdoblju, točnije u posljednjih dvadesetak godina, hrvatski je narod imao radost čak sedam puta u svojoj sredini dočekati i pozdraviti Papu. Od toga je pet apostolskih pohoda ostvario veliki prijatelj hrvatskoga naroda papa Ivan Pavao II.: triput u Hrvatskoj (1994., 1998. i 2003.) i dvaput u Bosni i Hercegovini (1997. i 2003.). Njegovi nasljednici pravilno su se rasporedili: Benedikt XVI. posjetio je jedanput Hrvatsku (2011.), a Franjo također jedanput (2015.) BiH.

Ivan Pavao II. planirao je u našim krajevima najprije posjetiti ratom pogođenu Bosnu i Hercegovinu 1994. i uputiti snažan poziv na mir i opraštanje, kako je to uvijek činio, posebno u krajevima gdje je mir ugrožen. Kad je sve već bilo pripravljeno, pohod koji je bio predviđen za 8. rujna 1994., iz razloga sigurnosti vjernika koji su trebali u tom pohodu sudjelovati, morao je biti otkazan. No, Papa se nije predao. U svojem ljetnikovcu u Castel Gandolfu slavio je toga dana svetu misu i izrekao propovijed koju je bio priredio za odgođeni nastup u Sarajevu. Svetu misu je prenosila televizija BiH pa su njegovu poruku mogli čuti svi zainteresirani. Zato ćemo u ovaj prikaz uvrstiti i sve pripremljene tekstove za taj predviđeni posjet Sarajevu, kao i one izrečene u Castel Gandolfu toga dana. Te poruke bolje ćemo razumjeti ako imamo na umu okolnosti u kojima su one izgovorene. Naime, taj je predviđeni posjet Ivana Pavla II. BiH, kao i prvi posjet Hrvatskoj, uslijedio 1994., još u vrijeme rata, a ostali nakon njega. To je utjecalo i na naglaske u Papinim govorima pri pojedinim posjetima.

Dakako da se Papine riječi u takvim zgodama posebno pozorno slušaju, iščitavaju i analiziraju. Ovaj prikaz želi uočiti ekumenske poruke upućene katolicima: pastirima i vjernicima, koje potiču njihovo zauzimanje za mir u svojoj sredini, za rad na crkvenom jedinstvu, te one koje se odnose na dijalog s drugim religijama (vjerama), posebno s islamom i židovstvom, zatim na Papine susrete s predstavnicima drugih kršćanskih zajednica i drugih vjera i poruke izrečene tim prigodama, kao i na znakovite geste koje su izraz otvorenosti rimskog prvosvećenika i poštovanja prema drukčije vjerujućima i opredijeljivima. Papa je uvijek nastupao svjestan odgovornosti Crkve za svijet i njegova mjesta u Crkvi, ali i ugleda što ih pape našega vremena imaju, pa prema tome i snažnijeg odjeka njihovih riječi. Posebno mjesto u duhu kolegijalnosti tu imaju mjesne Crkve predvođene svojim biskupima i cijele biskupske konferencije za svoje područje. Biskupi su pak redovito u različitim prigodama izvješćivali Svetu Stolicu i Svetoga Oca

o stanju „na terenu“ i o svemu onomu što su oni zajednički ili pojedinačno u svojim biskupijama poduzimali.

Papine poruke uvijek su najprije upravljane biskupima, članovima Biskupske konferencije dotične države. I biskupi domaćini su imali prilike u svojim govorima, bilo u izravnom susretu s Papom, bilo u javnim pozdravnim govorima istaknuti svoje viđenje ekumenske i dijaloške problematike u svojim zemljama, odnosno biskupijama. Svakako to ima odraza i u izvješćima koje su biskupi podnosili u pohodu *ad limina*, ali to ovdje ne može biti predmet naše analize. Vrlo su naglašeni i Papini pozivi i poticaji na ekumensku i dijalošku otvorenost upućeni nositeljima duhovnih zvanja: svećenicima, redovnicima, redovnicama i njihovim pripravnici i pripravnicama izgovoreni u susretima s njima. Osim toga, pape su redovito pozivali biskupe da potiču svoje suradnike na takvo djelovanje i otvorenost prema drugima, i to kao ispunjenje Isusove želje. Takvih naglasaka susrećemo i u Papinim propovijedima i drugim govorima pri pojedinim posjetima. Na poseban način to se očitovalo u njegovim susretima s predstavnicima svih većih vjerskih zajednica koje u BiH predstavljaju članovi Međureligijskog vijeća. Takvi su govori uvijek posebno brižno pripremljeni, i to kako Papin govor, tako i četvorice sudionika susreta jer je svaki od njih imao priliku iznijeti stavove i pitanja svoje zajednice. Pape su svoj primat tu shvaćali kao služenje svijetu i tražili suradnju svih koji u Boga vjeruju da se snagom svoje vjere zauzimaju oko zajedničkih pitanja na dobro cijeloga svijeta.

Odmah se može uočiti da su papinske poruke u Hrvatskoj, gdje su katolici u velikoj većini, posve identične onima u BiH gdje su oni najmalobrojniji od triju velikih vjerskih zajednica: islam, pravoslavlje i katolicizam (četvrta tradicionalna vjerska zajednica židovstvo brojčano daleko zaostaje). To su: mir, pomirenje, suživot, izgradnja bolje zajedničke budućnosti, gdje svatko može dati svoj obol. Bilo je to neobično važno zato što je to još bilo vrijeme rata i poraća kad su ratne rane još uvijek bile vrlo svježe.

1. Ekumenske i dijaloške geste pape Ivana Pavla II.

Iako ovo izlaganje ima u vidu prije svega ekumensko-dijaloške poruke koje su pape pohoditelji uputili Crkvi, vjerskim zajednicama i narodima prigodom posjeta Republici Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, potrebno je uočiti i brojne njihove geste, a ovdje ćemo se osvrnuti na neke koje su prethodile pohodima Ivana Pavla II. kao svojevrsna priprava za planirane pohode.

To je svakako ponajprije Međureligijski molitveni skup za mir na Balkanu, održan u Asizu 9. i 10. siječnja 1993., koji je Papa sazvao u zajedništvu s predstavnicima episkopata cijele Europe i na kojemu je vrlo aktivno sudjelovao, kada je izrekao čak pet govora. Tu je došlo do izražaja njegovo shvaćanje sinodalnosti i suodgovornosti svih za mir na europskom kontinentu koji je bio ugrožen u jednom dijelu Europe, upravo u našim krajevima. Sudjelovali su na tom molitvenom skupu predstavnici biskupskih konferencija Europe, izaslanstva svih biskupija u BiH, zagrebački nadbiskup Franjo kardinal Kuharić, izaslanstvo Islamske vjerske zajednice u BiH, kao i brojnih odijeljenih kršćanskih Crkava i crkvenih zajednica, te židovske i muslimanske zajednice u Europi, ali, na žalost, ne i Srpske Pravoslavne Crkve. Kršćani, židovi i muslimani imali su na tome skupu posebne prostore za molitvu u Asizu. Papu su na sazivanje toga molitvenog skupa i na poticaj na post, koji je zajednički trima monoteističkim religijama, potaknuli „užasni prizori rata koji se trenutačno vodi na Kontinentu, posebice na Balkanu“,¹ kako je sam rekao u pozdravnom govoru 9. siječnja. Što je cilj toga molitvenog okupljanja, Papa je ovako izrazio: „Ovdje večeras okupljeni, pozvani smo na razmatranje o tome kakav bi bio prinos što smo ga, svatko od nas, svaka od naših crkava, dužni ponuditi u službi mira.“² Dakle, suodgovornost za zajedničko dobro. To je istaknuo i u propovijedi na euharistijskom slavlju sutradan. Primivši toga dana predstavnike europskih muslimana, Papa je izrazio duboku solidarnost sa svima onima koji u BiH trpe zbog rata, među kojima su vrlo brojni upravo muslimani: „Solidarni smo s tim žrtvama tlačenja, mržnje i okrutnosti, sa svim onima čiji su gradovi spaljeni i bombardirani, s onima koji su napustili vlastite kuće i sklonili se drugamo, s onima koji su nepravedno uhićeni i zatvoreni u zatočeničke logore. Kršćanstvo i islam nadahnjuju nas obvezom da ustrajemo u postizanju pravde i mira za te i sve druge žrtve rata.“³ On traži ono što nas ujedinjuje u toj zadaći zauzimanja oko pravde i mira, a to je naša vjera: i kršćanstvo i islam.

Na završetku toga skupa Papa je izrazio svoju radost i zahvalnost što je poziv na taj molitveni skup naišao na dobar odjek ne samo u Katoličkoj Crkvi nego „i u drugim crkvama i kršćanskim zajednicama, kao i kod predstavnika židovstva i islama“. Zahvalio je svima koji su sudjelovali iz Katoličke Crkve i iz drugih kršćanskih zajednica, zatim predstavnicima islama te židovstva oslovivši Židove kao „našu stariju

1 Božidar NAGY (prir. i ur.), *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima. Pozdravi, govori i poruke 1978.-2005.* (Zagreb: FTI, 2011.), 186.

2 B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 187.

3 B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 188.

braću“ riječima: „Svoju najiskreniju zahvalnost upravljam predstavnicima islama za njihovo sudjelovanje u sinočnjem bdijenju. S ljubavlju pozdravljam i našu ‘stariju braću’ Židove, s nama duhovno sjedinjene u obraćanju Bogu za dragocjeni dar njegove pravde i njegova mira.“⁴

Slična gesta bila je i studijski dan o miru na Balkanu, održan u Rimu 4. i 5. siječnja 1994., koji je također priređen na Papin poticaj i na kojemu je i on osobno slušao izlaganja svojih najbližih suradnika: kardinala, (nad)biskupa i svećenika te stručnjaka povjesničara, filozofa i politologa, što je bila svojevrsna priprava na Svjetski dan molitve za mir s misom u bazilici sv. Petra u Rimu 23. siječnja te godine. Papinsko vijeće *Iustitia et pax* uputilo je nakon toga 11. siječnja apel za mir na Balkanu, za koji je određen i dan posta u petak 21. siječnja te molitva u nedjelju 23. siječnja pred početak Molitvene osmine za jedinstvo kršćana. U tom apelu naglašeno je da „religije imaju snažan mirotvorni poziv“, te su svi pozvani na molitvu i post, koji je zajednički svim monoteističkim religijama. Zatim se u apelu kaže: „To je smisao idućeg Svjetskog molitvenog dana, u nedjelju, 23. siječnja, kojemu će prethoditi dan posta u petak, 21. siječnja, u ekumenskom okviru Molitvenog tjedna za jedinstvo kršćana. Viđenje – zajedničko kršćanima, Židovima i muslimanima – o jedinstvu ljudske obitelji koju je Bog stvorio, poticaj je za sve vjernike da žive zajedno u miru, kao djeca istoga Oca.“⁵

Osobito snažnu gestu učinio je papa Ivan Pavao II. prigodom posjeta Sarajevu 1997. kada je dodijelio Međunarodnu nagradu za mir *Ivan XXIII.* četirima humanitarnim udrugama koje su vezane uz četiri vjerske zajednice u BiH: katoličkom *Caritasu* Biskupske konferencije BiH, pravoslavnom *Dobrotvoru*, muslimanskom *Merhametu* te takvoj udruzi Židovske zajednice *La Benevolencia*. Nagrada se sastojala od diplome i čeka od po 50.000 američkih dolara. Papa je u nagovoru izrazio svoju radost što im tu nagradu može predati: „Nagrada koju vam, cijenjeni predstavnici humanitarnih društava vezanih uz katoličku, uz srpskopравoslavnu, uz muslimansku i uz židovsku zajednicu, danas s radošću predajem, nadahnutu je željom za mirom što ju je posebno snažno pred cijelim svijetom očitovao moj časni prethodnik Papa Ivan XXIII.“ Istaknuo je da se ono što oni rade, nadahnjuje „na sveopćemu načelu dostojanstva svake osobe i solidarnosti među ljudima“.⁶ Istaknuo je i dvostruku ulogu nagrade: „Ova današnja dodjela Nagrade želi biti ne samo očitovanje priznanja za veliko humanitarno djelo što ste ga vi i vaši suradnici ostvarili u nedavnome razdoblju, nego također

⁴ B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 189.

⁵ B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 213.

⁶ B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 333.

želi biti i poticaj da nastavite djelovati velikodušno i dalekovidno u sadašnjemu trenutku obnove, radeći u prilog miroljubivoga suživota u Sarajevu, u Bosni i Hercegovini, i na cijelome ovdašnjem području.“⁷ Dodjelu nagrade spomenuo je Papa i u nagovoru na općoj audijenciji na Trgu sv. Petra, 16. travnja 1997.⁸

Možda bi se još jedan znak otvorenosti prema drugima mogao vidjeti i u gesti Ivana Pavla II. prigodom njegova posjeta Banjoj Luci 2003., gdje je, kao i pri drugim posjetima hrvatskom narodu, govorio hrvatski, ali je primijenio jednu miniverziju pozdrava na više različitih jezika kako je to običavao činiti pri čestitanjima Božića i Uskrsa na Trgu sv. Petra. Tako je u nagovoru pred moljenje Angelusa na Petrićevcu pozdravio hodočasnike na nekoliko jezika, među njima i na srpskom.⁹ Tu je praksu nastavio i Benedikt XVI. pri svojem pohodu Zagrebu 2011. godine.

2. Pohodi Ivana Pavla II. Bosni i Hercegovini

2.1. Neostvareni pohod Sarajevu 1994.

U svetoj misi koju je papa Ivan Pavao II. slavio 8. rujna 1994. u Castel Gandolfu, umjesto u Sarajevu, u propovijedi je tumačio molitvu Očenaša, a u završnom dijelu Isusovu izreku: „Blago mirotvorcima jer će se sinovima Božjim zvati.“ Zazivajući Duha Svetoga kao Duha mira – Papa je to želio učiniti iz Sarajeva – podsjetio je da se nalazimo na mjestu gdje je počeo jedan veliki svjetski rat i gdje se opet kumulira „negativna energija“ kao velika prijetnja cijelim narodima i istaknuo: „Dođi, Duše Presvete! Zazivamo te iz Sarajeva, *grada gdje se ukrštavaju napetosti između različitih kultura i naroda*, gdje je zapaljen fitilj koji je, na početku stoljeća, prouzrokovao Prvi svjetski rat i gdje se, na kraju drugog tisućljeća, koncentriraju slične napetosti koje su u stanju

⁷ B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 334.

⁸ Usp.: B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 337.

⁹ Na srpskom je rekao: „Lepi pozdrav, zajedno sa blagoslovom, šaljem i svim vernicima koji su došli iz Srbije i Crne Gore. Predragi, zagovor Presvete Bogorodice i blaženog Jovana Merca svima izmolili obilje Božije blagodeti.“ Zoran FILIPOVIĆ, *Sveti Otac Ivan Pavao II. u II. pastirskom pohodu Bosni i Hercegovini, Banja Luka 22. lipnja 2003.* (Sarajevo - Zagreb: Biskupski ordinarijat Banja Luka - ZORO; Banja Luka - Sarajevo - Zagreb; Državni odbor za doček Svetoga Oca, 2004.), 61. Bio je to Papin izraz naklonosti prema srpskom narodu (i u određenom smislu ekumenska gesta), jer većina katoličkih vjernika iz Srbije ne govori srpskom ekavicom, a pogotovo ne oni iz Crne Gore. Ostali pozdravi bili su na njemačkom, mađarskom, talijanskom i poljskom jeziku.

uništiti *narode koje je povijest pozvala na suradnju i skladan suživot*.¹⁰ Pozivi na suradnju i suživot bili su njegova trajna preokupacija. Papa je te riječi istaknuo svjestan da različiti narodi ovdje znače ujedno i različite konfesije odnosno religije. To je stoga snažan ekumenski i dijaloški vapaj. Kao uzor naveo je primjer poljskih biskupa koji su na koncu Drugoga vatikanskog koncila (na kojemu je i sam Wojtyła sudjelovao) uputili poruku njemačkim biskupima: „Opraštamo i tražimo oprostjenje.“ Upozorio je da su „etničke predrasude“ i „razdraženi nacionalizmi“¹¹ đavolske napasti, koje su odraz civilizacije smrti.

Tu je Papa opet pokazao svoju ekumensku širinu i poštovanje prema istočnim Crkvama kada je naveo dio molitve carigradskog patrijarha Bartolomeja kojega je nazvao časnim bratom: „Nasuprot tako tužnom prizoru ljudskih padova, molimo riječima časnoga brata Bartolomeja I., patrijarha carigradske Crkve: ‘Gospodine, daj da se naša kamena srca zdrobe pred tvojim patnjama i postanu srca od mesa. Daj da tvoj Križ otkloni naše predrasude. Imajući pred očima tvoju bolnu borbu protiv smrti, neka nestane naše ravnodušnosti ili naše pobune.’“¹² Time se htio pokazati bliskim pravoslavnim kršćanima.

To je još konkretnije izrazio u nagovoru kod molitve Anđeoskog pozdravljenja nakon svete mise u Castel Gandolfu kada je izričito apostrofirao Srpsku Pravoslavnu Crkvu i patrijarha Pavla s episkopima: „Na kraju upravljam svoj srdačan pozdrav i Srpskoj zajednici u Sarajevu, želeći u isto vrijeme duhovno zagrliti cijeli srpski narod u Bosni i Hercegovini, kojemu upućujem najljepše želje da napreduje u slozi i solidarnosti. Upućujem poljubac mira Njegovoj Svetosti Patrijarhu Pavlu i svim episkopima Srpske pravoslavne crkve. Činim to riječima liturgije: ‘Hristos je među nama’.“¹³ Pozornijim čitanjem vidi se da se Papa obraća na četiri naslovnika. To su: srpska zajednica u Sarajevu, srpski narod u BiH, patrijarh Pavle, i konačno svi episkopi Srpske Pravoslavne Crkve.

U istom su tonu i drugi već pripremljeni, a neodržani govori u Sarajevu, koji su također objavljeni. U govoru Predsjedništvu BiH te predstavnicima civilnih i crkvenih vlasti Papa je naglasio: „...pred očima su mi stanovnici Sarajeva i cijele Bosne i Hercegovine: bosanski Muslimani, Srbi i Hrvati te pripadnici narodnih manjina. *Sve želim*

10 B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 226. Kurzivom označeni dijelovi citata Papinih riječi tako su navedeni u izvorniku.

11 „Razdraženi nacionalizmi“ je sintagma koju je Papa tih dana više puta upotrijebio.

12 B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 227.

13 B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 229.

zagrliti jednim jedinim zagrljajem. S ljubavlju mislim na dragu katoličku zajednicu; na braću cijenjene Srpske pravoslavne crkve; na brojnu Islamsku zajednicu, na malu i dragu Židovsku zajednicu, koja je ponovno raspršena. Sve su te zajednice žrtve nasilja nacionalizma koji je neosjetljiv na vrijednosti mirnoga suživota među narodima.“¹⁴ Ukazao je na put za rješavanje problema i pozvao sve na dijalog u duhu pravde. Naglasio je da je dijalog zahtjevan i da traži neke pretpostavke: „Metoda dijaloga, koji prevladava unatoč otporima, zahtijeva poštenje, ustrajnost i velikodušnost svih strana. Samo će se na temelju tih načela moći izgladiti nesuglasice i postojeća razilaženja te dati mjesto stvarnoj nadi u dostojniju budućnost za sve narode koji skupa žive na ovim prostorima.“¹⁵

Bili su i pri tom pohodu predviđeni Papini susreti s predstavnicima SPC-a i Islamske zajednice u Sarajevu, koje je sam Papa želio te su uvršteni u protokol posjeta. Za oba susreta pripremio je kraći govor. I oni su ostali neodržani, ali su naknadno objavljeni.

U predviđenom susretu s muslimanima koje je Papa oslovio kao „drage prijatelje muslimane“, pozvao je na zajedničko traženje mira kao općeljudskog dobra, i to snagom vjere u istoga Boga, čije je jedno od imena upravo mir: „Pozvani smo tražiti mir i pravdu i unaprijediti te vrijednosti među ljudima. ‘Mir’, evo jedno od imena jedinoga Boga kojega radosno častimo. Mir je dar njegove dobrote i očituje se u životu čovjeka kao dobrohotnost, pomirenje, opraštanje drugim ljudima, svojim bližnjima.“¹⁶ Ponovio je i svoj poziv na traženje mira, upućen prigodom molitvenog susreta za mir na Balkanu u Asizu 1993. naglasivši da na to poziva i naša kršćanska odnosno islamska vjera, polazeći od onoga što nam je zajedničko: „... i kršćanstvo i islam ohrabruju nas da ustrajemo u postizanju pravde i mira za sve žrtve sukoba. Budući da je Bog stvorio sva ljudska bića i svi su članovi jedne te iste ljudske obitelji, naša je dužnost da im svima pomognemo.“ Zatim je nastavio potaknuvši na suradnju oko vrednota koje su nam zajedničke: „Kršćani i muslimani, dok zajedno brane vrijednosti života, obitelji i poštovanja svake osobe u duhu zajedništva i dijaloga, pozvani su pokazati Božju milostivost i milosrđe, nastojeći da cijeli ljudski rod postane Božja obitelj na zemlji. S tim duhom solidarnosti i bratstva moći ćemo zajedno

¹⁴ Zoran FILIPOVIĆ, *Papa Ivan Pavao II. u pastirskom pohodu 12. i 13. travnja 1997. Sarajevo, Bosna i Hercegovina* (Sarajevo: Nadbiskupski ordinarijat Vrhbosanski, 1997.), 37; B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 230; istaknuto u izvorniku.

¹⁵ Z. FILIPOVIĆ, *Papa Ivan Pavao II. u pastirskom pohodu 12. i 13. travnja 1997.*, 39; usp.: B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 232.

¹⁶ Z. FILIPOVIĆ, *Papa Ivan Pavao II. u pastirskom pohodu 12. i 13. travnja 1997.*, 43; B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 235.

dati doprinos uspostavi potrebnog mira i sloge među ljudima, posebno u ovoj napaćenj Bosni i Hercegovini.“¹⁷

Ono što je bio predvidio reći u susretu s predstavnicima Srpske pravoslavne zajednice u Sarajevu 8. rujna 1994., Papa je gotovo doslovno ponovio na Angelusu u Castel Gandolfu: „Srdačno pozdravljam Srpsku pravoslavnu zajednicu u Sarajevu, istovremeno želeći duhovno zagrliti čitav srpski narod kojemu upućujem najiskrenije želje za ostvarenje mira i bratstva. Upućujem svoj poljubac mira Njegovoj Svetosti patrijarhu Pavlu, Pastiru Srpske pravoslavne Crkve kao i svim episkopima koji mu pomažu u službi. Želim to učiniti liturgijskim riječima: ‘Krist je među nama’.“¹⁸ Pažljivo iščitavanje ipak otkriva neke inačice. Tako ovdje preciznije veli da pozdravlja „Srpsku pravoslavnu zajednicu u Sarajevu“, dok je na Angelusu riječ samo o „Srpskoj zajednici u Sarajevu“. U Sarajevu Papa želi „duhovno zagrliti čitav srpski narod“, dok u nagovoru u Castel Gandolfu stoji dodatak da se to odnosi na taj narod „u Bosni i Hercegovini“. Ovdje tom narodu upućuje „najiskrenije želje za ostvarenje mira i bratstva“, a kod Angelusa „da napreduje u slozi i solidarnosti“. Isto tako u pripremljenom govoru u Sarajevu Papa apostrofira patrijarha Pavla kao „Pastira Srpske pravoslavne crkve“, dok kod Angelusa to ne spominje. Za episkope stoji da patrijarhu „pomažu u službi“, što bi se moglo razumjeti i kao da su oni neki pravoslavni kardinalski zbor, no čini se da to nikako nije bila Papina nakana.

Vrlo je značajno uočiti da je Papa naglasio kako su Katolička Crkva i Pravoslavna Crkva zapravo „dvije velike duhovne struje“, koje se upravo u ovim krajevima dodiruju, a čija različitost ne bi trebala biti razlogom sukoba, nego bogatstvo darova u istoj apostolskoj tradiciji. Evo doslovno Papinih riječi u predviđenom govoru u Sarajevu: „U ovim krajevima, gdje se susreću dvije velike duhovne struje koje su oblikovale duh Europe želim snažno naglasiti da oni koji žive od tih tradicija ne mogu biti protivnici jedni drugih, nego se, naprotiv, trebaju radovati da su primili različite darove u krilu velike jedinstvene apostolske tradicije.“¹⁹ Apostolska predaja je ovdje naglašena kao temelj kršćanskoga zajedništva. Isto tako važno je uočiti da Papa tvrdi kako su obje „duhovne struje“, Katolička Crkva i Pravoslavna Crkva, „oblikovale duh Europe“ stavljajući jednu uz drugu, a ne jednu ispred druge.

---

17 Z. FILIPOVIĆ, *Papa Ivan Pavao II. u pastirskom pohodu 12. i 13. travnja 1997.*, 43; usp.: B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 235.

18 Z. FILIPOVIĆ, *Papa Ivan Pavao II. u pastirskom pohodu 12. i 13. travnja 1997.*, 47; usp.: B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 235-236.

19 Z. FILIPOVIĆ, *Papa Ivan Pavao II. u pastirskom pohodu 12. i 13. travnja 1997.*, 47; usp.: B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 236.

2.2. Pohod Sarajevu 1997.

Dvije i pol godine poslije, Papi je pošlo za rukom posjetiti Sarajevo i BiH. Bilo je to 12. i 13. travnja 1997., u vrijeme nakon Daytonskog sporazuma dok je Sarajevo i cijela država bila puna ratnih rana: u gradu i u srcima ljudi. Pohod je bio u znaku poziva na izgradnju mira, na pomirenje i opraštanje, što će biti *Caeterum censeo* i kasnijih Papih pohoda BiH i Hrvatskoj. Dolazeći u multinacionalnu i multivjersku sredinu, Papa je svoj pohod usmjerio i u ekumenskom i dijaloškom duhu potičući sve na međusobnu suradnju i razumijevanje. U Sarajevu je održao osam govora, a svojem pohodu tome gradu posvetio je i govor na prvoj općoj audijenciji nakon povratka kući, kako je to i inače običavao. U tom je govoru na Trgu sv. Petra, 16. travnja 1997., sažeo ciljeve i naglaske svojega apostolskog putovanja koje je bilo ekumenski i dijaloški usmjereno i rekao: „Ovaj duh jedinstva, opraštanja i pomirenja u svijetlu vjere osobitom je rječitošću zaodjeo susrete koje sam imao s predstavnicima Pravoslavne Crkve, muslimanske i židovske zajednice.“²⁰ U tom je kontekstu spomenuo i dodjelu Međunarodne nagrade za mir *Ivan XXIII.* humanitarnim društvima u BiH.

Pri dolasku u Sarajevo, u zračnoj luci pozdravio je članove Predsjedništva BiH te uputio svoj pozdrav „trima konstitutivnim narodima Bosne i Hercegovine: Hrvatima, Muslimanima i Srbima“ kojima je izrazio „svoje veliko poštovanje i iskreno prijateljstvo“. Srž te prve poruke, koja se ponavljala i u kasnijim govorima, jest misao: „*Neka više nikada ne bude rata, neka više nikada ne bude mržnje i nesnošljivosti!*“ Sve je pozvao na opraštanje i mirotvorstvo: „Logiku neljudskoga nasilja valja zamijeniti *konstruktivnom logikom mira*. Nagon osвете mora ustupiti mjesto osloboditeljskoj snazi oproštenja, koje će okončati zagrižene nacionalizme i zahtjeve što iz njih proizlaze.“²¹ Mržnja, nesnošljivost pa i sam rat posljedica su, prema Papinim riječima, „zagriženih nacionalizama“ koje valja nadvladati.

Govoreći tročlanom Predsjedništvu BiH: Aliji Izetbegoviću, Momčilu Krajišniku i Krešimiru Zubaku, 13. travnja Papa je pošao od suživota različitih kultura na ovom susretništu Istoka i Zapada, koje su se nerijetko i sukobljavale, a „koje su, svaka na svoj način obogatile vrijednostima ovaj kraj“, i je opet u prvi plan stavio ono što nas ujedinjuje te istaknuo vjersku šarolikost bosanskohercegovačkog društva: „U Bosni i Hercegovini zajedno žive južnoslavenski narodi, koje ujedi-

²⁰ B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 337.

²¹ Z. FILIPOVIĆ, *Papa Ivan Pavao II. u pastirskom pohodu 12. i 13. travnja 1997.*, 61; usp.: B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 320; istaknuto u izvorniku.

njuje podrijetlo, iako ih povijest dijeli. U ovome se glavnome gradu, na primjer, k nebu dižu katolička katedrala, pravoslavna katedrala, muslimanska džamija i židovska sinagoga“. To su zapravo četiri simbola koji Papu podsjećaju na jednoga Boga i pozivaju na poštovanje drugih i izgradnju mira: „Ta četiri zdanja nisu samo mjesta u kojima oni koji vjeruju u jednoga Boga ispovijedaju svoju vjeru, nego su također i vidljivo upozorenje na vrstu građanskoga društva koje ljudi ovoga područja žele izgrađivati, a to je društvo mira, i čiji članovi priznaju Boga kao Gospodara i Oca sviju.“²² Put do mira koji je moguć i „prije ko potreban“ jest dijalog: „Metoda koje se valja strogo pridržavati u rješavanju teškoća koje se pojavljuju u mučnome hodu jest dijalog prožet slušanjem drugoga i uzajamnim poštivanjem.“²³ Ona „od svih sudionika zahtijeva čestitost, odvažnost, strpljivost, ustrajnost“. Bude li takva dijaloga, „trud će suočavanja biti obilato plaćen. Postupno će se moći izliječiti rane uzrokovane prošlim užasnim ratom i stvorit će se prostor za stvarnu nadu u budućnost dostojniju svih naroda koji zajedno žive na ovim prostorima.“²⁴ Naglasio je članovima Predsjedništva da moraju osigurati jednakopravnost svih građana „bez povlašćivanja ili obespravljanja bilo koga“, a to znači na prvom mjestu poštovanje „dostojanstva ljudske osobe“. Isto tako „valja osigurati jednakopravnost etničko-vjerskim zajednicama“, rekao je. Papa je svjestan da one mogu biti obogaćenje cijeloga društva, ali samo ako svakoj od njih bude priznata jednakopravnost i ako budu jednako zaštićene u svojoj posebnosti: „Bosna i Hercegovina je mozaik kultura, vjera, etničkih skupina, koje, ukoliko budu priznate i zaštićene u svojoj različitosti, mogu vlastitim darovima pridonijeti obogaćenju zajedničke baštine čitavoga građanskog društva.“²⁵

U misnoj homiliji na stadionu Koševo Papa nije izrije kom spomenuo ni pravoslavne ni muslimane, ali je govorio o miru i pomirenju te pozvao na međusobno opraštanje iz čega nije izuzet nitko. Više je puta apostrofirao sve stanovnike Sarajeva te sve stanovnike cijele države, i u jednom trenutku uzviknuo: „Mir vama, muževi i žene Sarajeva! Mir vama, stanovnici Bosne i Hercegovine! Mir vama, braćo i se-

---

22 Z. FILIPOVIĆ, *Papa Ivan Pavao II. u pastirskom pohodu 12. i 13. travnja 1997.*, 87; usp.: B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 324.

23 Z. FILIPOVIĆ, *Papa Ivan Pavao II. u pastirskom pohodu 12. i 13. travnja 1997.*, 87-88; B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 325.

24 Z. FILIPOVIĆ, *Papa Ivan Pavao II. u pastirskom pohodu 12. i 13. travnja 1997.*, 88; B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 325.

25 Z. FILIPOVIĆ, *Papa Ivan Pavao II. u pastirskom pohodu 12. i 13. travnja 1997.*, 88-89; B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 325.

stre, ove drage zemlje!“²⁶ Ponovo se obratio svima kad je podsjetio na moto svojega neostvarenoga pohoda Sarajevu 1994.: „Oprostimo i zatražimo oprostjenje“. U tom apelu koji je ponovio u homiliji opet je apostrofirao sve stanovnike „ovoga grada i ovoga kraja“ (misleći pritom na državu BiH), ali i na sve države koje trpe od ratova: „Vraćam se danas k toj misli i k tim riječima. Želim ih ponoviti kako bi ušle u svijest onih koje je ujedinilo bolno iskustvo ovoga grada i ovoga kraja, svih naroda i zemalja razdiranih ratom: *‘Oprostimo i zatražimo oprostjenje’*.“²⁷

U kratkom nagovoru prije moljenja Kraljice neba, Papa se izriješkom obratio svim narodima ne samo BiH nego cijele bivše države, a spomenuo je u tom kontekstu i Albaniju. Opet je Papa pošao od onoga što nas povezuje, što nam je zajedničko, i na početku rekao: „Kršćane ovih zemalja povezuje jedna vrlo značajna crta: *duboka pobožnost i velika ljubav prema Bogorodici Mariji*.“ Spomenuo je svoje posjete Albaniji 1993., Hrvatskoj 1994. i Sloveniji 1996. No, boravak u Sarajevu htio je iskoristiti da pozdravi i narode preostalih republika bivše države: „... želim srdačno pozdraviti svekolika pučanstva susjedne *Savezne Republike Jugoslavije*, koju već toliko vremena želim pohoditi i koje pratim svojom molitvom i svojom solidarnošću u njihovim teškoćama i nadama. S najboljim se željama obraćam i pučanstvu *bivše jugoslavenske republike Makedonije* za koje molim Gospodina da mu udijeli mir i napredak.“²⁸

U daljnjem izlaganju Papa je iznio stav Svete Stolice prema željama i pravu svakog naroda da slobodno bira način i organizaciju svojega društvenog života te da među svim narodima vlada duh iskrena dijaloga, poštovanja i civiliziranog suživota jer se tako najbolje suzbijaju „razjareni nacionalizmi“; sintagma što ju je Papa i ovaj

26 Z. FILIPOVIĆ, *Papa Ivan Pavao II. u pastirskom pohodu 12. i 13. travnja 1997.*, 108; B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 327.

27 Z. FILIPOVIĆ, *Papa Ivan Pavao II. u pastirskom pohodu 12. i 13. travnja 1997.*, 109; B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 328. (kurzivom istaknuto u izvorniku)

28 Z. FILIPOVIĆ, *Papa Ivan Pavao II. u pastirskom pohodu 12. i 13. travnja 1997.*, 113; B. usp.: NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 329. – Upozoravam ovdje na nijansu u prijevodu Papina govora: kod Filipovića Papa, pozdravlajući „svekolika pučanstva“ ondašnje Savezne Republike Jugoslavije veli „koju već toliko vremena želim pohoditi“ (dakle tu državu), a kod Nagyja „koja već toliko vremena želim pohoditi“ (dakle pučanstva te države, tj. narode koji u njoj žive). Valja uočiti da je uz Albaniju spomenuo i sve republike nekadašnje države uključujući i Sloveniju, što ne dopušta kasniju moguću interpretaciju kako Papa zastupa ono što danas eufemizmom zovu regija ili region. Tada su SR Jugoslaviju sačinjavale Republika Srbija s Vojvodinom i Kosovom te Crna Gora, od čega su u međuvremenu nastale čak tri države.

put upotrijebio: „Sveta Stolica u ovim krajevima, jednako kao i u svim drugim dijelovima svijeta, promiče poštivanje jednakoga dostojanstva svih naroda i njihovo pravo da slobodno biraju vlastitu budućnost.“ Taj je stav došao do izražaja kada je Sveta Stolica prva priznala nove samostalne države Sloveniju, Hrvatsku te Bosnu i Hercegovinu. Dalje je Papa iznio stavove Svete Stolice: „Sveta Stolica se istodobno zalaže za očuvanje svih područja uzajamne solidarnosti, u ozračju miroljubivoga i civiliziranoga suživota.“ No svjestan je da to sve ne ide tako brzo, da je potrebno puno dobre volje i strpljivosti te da se tu napreduje malim koracima: „Sve to zahtijeva *odvažnost dalekovidnosti i strpljivosti malih koraka*, kako bi duh iskrena i konstruktivna dogovaranja cvao i donosio obilne plodove. Ozračje mira i uzajamna poštivanja jedini je put koji vodi k vrlo djelotvornom suzbijanju razjarenih nacionalizama što su u prošlosti i nedavno uzrokovali toliku tugu i toliku štetu.“²⁹ To je putokaz koji je Papa ostavio „ovim krajevima“ „u kojima su Istok i Zapad osjetili svu težinu napora oko dijaloga i međusobne suradnje“, kako je rekao, i gdje su se u 20. stoljeću dogodila velika razočaranja. No, Papa ima pozitivan pristup i veli da su oni „bogati(a) nadama za čitavu Europu“. Na koncu je uputio apel da se ovdje „odrešitom odlučnošću započne izgradnja doba civiliziranog rasta u slozi, uz udio posebnih darova kojima je Bog, Otac i Gospodar svih naroda, svaku naciju obdario kroz njezinu povijest“.³⁰ Može se uočiti da se u tom nagovoru Papa obraća narodima koji žive na ovom prostoru, a od vjerskih zajednica spominje samo kršćane kao cjelinu (a iz konteksta se vidi da misli na katolike i pravoslavne), kad u uvodu reče da ih resi duboka pobožnost prema Gospi.

A kao „domaću zadaću“ Papa je biskupima, članovima BK BiH (tada su bila četvorica) naglasio neka se brinu za siromašne svih naroda i vjera, potaknuo ih na dijalog sa svima, na opraštanje i izgradnju civilizacije ljubavi: „*Svjedočenje ljubavi promiče bolje razumijevanje među različitim kulturama i vjerama koje cvjetaju u ovim krajevima*, jer bol i oskudica ne poznaju granice. Krotkim činom ljubavi pridonosite iskrenu dijalogu sa svim svojim zemljacima, nastavljajući tako izgradnju civilizacije ljubavi. Tako će, *praštajući i tražeći oprost*, biti moguće izići iz ovojnice uzajamna okrivljivanja te odlučno krenuti putem moralne i građanske obnove. ‘Kao što je Gospodin vama oprostio, tako i vi’ (Kol 3,13).“ Zatim ih je izričito potaknuo na dijalog s pravoslavnim

²⁹ Z. FILIPOVIĆ, *Papa Ivan Pavao II. u pastirskom pohodu 12. i 13. travnja 1997.*, 113; B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 329.

³⁰ Z. FILIPOVIĆ, *Papa Ivan Pavao II. u pastirskom pohodu 12. i 13. travnja 1997.*, 113; B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 329-330.

i drugim kršćanima, koje je nazvao braćom, te „sljedbenicima islama“: „Ustrajna i temeljita metoda dijaloga mora posebno obilježavati *odnose s braćom pravoslavicima i s drugom braćom kršćanima* s kojima nas povezuju ne male sveze vjere. Jednako tako srdačnim riječima i iskrenim stavom tražite razloge susretanja i razumijevanja sa *sljedbenicima islama*, kako bi se mogao izgrađivati miroljubivi suživot u uzajamnome poštivanju pravâ svakoga pojedinca i svakoga naroda.“³¹

Zalaganje za pomirenje i mir i poziv „Nikad više rata!“, Papine su glavne poruke i nositeljima duhovnih zvanja, od biskupa, svećenika i redovnika(ca) do svećeničkih pripravnika, izrečene na susretu u sarajevskoj katedrali 12. travnja. U tu svrhu valja preispitivati vlastitu savjest i uzeti na sebe napore susreta s drugima.³²

„Domaću zadaću“ dobili su na kraju i svi nositelji vlasti, ali i svi stanovnici BiH kojima je Papa na odlasku u sarajevskoj zračnoj luci poručio da je u BiH nastupilo „vrijeme gradnje mira“. To je važan i velik pothvat u kojemu trebaju svi dati svoj prinos: „Da bi se uspjelo u tako zahtjevnome pothvatu, morate se oslanjati na one najbolje snage koje imate i na suradnju svih stanovnika Bosne i Hercegovine, svjesni da su svi ljudi braća, jer su svi djeca jednoga jedinog Boga.“³³ Samo iskrenom suradnjom i solidarnošću može se otvoriti nova stranica suživota u uzajamnu poštovanju i može se postići cilj koji je Papa toliko puta ponovio za svojega posjeta Sarajevu: „Nikada više rata!“

2.3. Posjet Banjoj Luci 2003.

Već pri samom drugom dolasku u BiH, u zračnoj luci Mahovljani kod Banje Luke 22. lipnja 2003., Sveti je Otac Ivan Pavao II. pozdravio biskupa domaćina mons. Franju Komaricu i ostale članove BK BiH (i tada su bila samo četvorica) „i sve vjernike Katoličke crkve“, a onda proslijedio: „Pozdravljam također braću i sestre *Srpske pravoslavne crkve i drugih crkvenih zajednica, te vjernike židovstva i islama*“. Pozdravio je putem televizije i sve građane BiH: „... pozdravljam i bratski grlim sve vas, *dragi stanovnici raznih dijelova Bosne i Hercegovine*“.³⁴ Već

³¹ Z. FILIPOVIĆ, *Papa Ivan Pavao II. u pastirskom pohodu 12. i 13. travnja 1997.*, 125; usp.: B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 332.

³² Cjelovit Papin govor vidi: Z. FILIPOVIĆ, *Papa Ivan Pavao II. u pastirskom pohodu 12. i 13. travnja 1997.*, 73-75; B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 321-324.

³³ Z. FILIPOVIĆ, *Papa Ivan Pavao II. u pastirskom pohodu 12. i 13. travnja 1997.*, 157; B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 335.

³⁴ Z. FILIPOVIĆ, *Sveti Otac Ivan Pavao II. u II. pastirskom pohodu Bosni i Hercegovini, Banja Luka 22. lipnja 2003.*, 41; B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 465; istaknuto u izvorniku.

je time dao do znanja kako je svjestan da dolazi u razjedinjenu zemlju.

U propovijedi na velikoj misi beatifikacije Ivana Merza na Petrićevcu istoga dana, nakon što je poimence pozdravio domaćeg biskupa Komaricu i kardinala Puljića te sve ostale kardinale i biskupe koji su se okupili i sve hodočasnike, na sličan je način pozdravio i episkope SPC-a, istaknuvši da je „naš put k uzajamnom razumijevanju, međusobnom poštivanju i bratskoj solidarnosti“ dobio „novi polet“, što je očito smatrao važnim naglasiti u tom većinski pravoslavnom okružju. Na kraju je po običaju pozdravio i vjernike drugih kršćanskih zajednica te vjernike Židovske i Islamske zajednice. Uočljivo je da je taj pozdrav uvrstio u misnu homiliju, što u Sarajevu nije bio slučaj. Evo Papinih riječi: „Bratski pozdrav upućujem Njegovu Blaženstvu patrijarhu Pavlu i članovima Svete Sinode Srpske pravoslavne crkve. Novi polet, što ga je u novije vrijeme zadobio naš put k uzajamnom razumijevanju, međusobnome poštivanju i bratskoj solidarnost, razlog je radosti i nade za ovaj kraj.“ Druge je vjernike pozdravio uobičajeno: „Pozdravljam također vjernike drugih crkvenih zajednica Bosne i Hercegovine, te vjernike Židovske općine i Islamske zajednice.“³⁵ Moramo ovdje s tugom primijetiti, da, iako je Papa patrijarha i episkope SPC-a pozdravio na isti način kao i katolički episkopat, nitko od njih, na žalost, nije bio nazočan na toj misi. Stoga „novi polet“ u ekumenizmu Papa vjerojatno nalazi negdje drugdje, ali ga ovdje želi istaknuti, možda prije kao željeni cilj (Wunschvorstellung) nego kao stvarnost.

Na kraju svete mise Papa je još jednom uputio pozdrav „svim pučanstvima ove ljubljene zemlje, bez razlike na njihovu etničku, kulturnu ili vjersku pripadnost“.³⁶ Najavio je da će poslije podne toga dana učiniti još jednu ekumensku i dijalošku gestu: primit će članove Međureligijskog vijeća BiH, čiji su članovi tada bili: Vinko kard. Puljić, reisu-l-ulema Mustafa ef. Cerić, g. Jakob Finci, dok je dabrobosanskog episkopa g. Nikolaja zastupao banjolučki episkop g. Jefrem, koji inače nije bio član toga vijeća.³⁷ Na taj susret s članovima Međureligijskog

³⁵ Z. FILIPOVIĆ, *Sveti Otac Ivan Pavao II. u II. pastirskom pohodu Bosni i Hercegovini, Banja Luka 22. lipnja 2003.*, 55; usp.: B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 467. Kod obojice autora vrhovno tijelo SPC-a navedeno je kroatizirano kao Sveta Sinoda, a treba ipak sačuvati njegov izvorni naziv: Sveti Sinod.

³⁶ Z. FILIPOVIĆ, *Sveti Otac Ivan Pavao II. u II. pastirskom pohodu Bosni i Hercegovini, Banja Luka 22. lipnja 2003.*, 83; B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 470.

³⁷ Z. FILIPOVIĆ, *Sveti Otac Ivan Pavao II. u II. pastirskom pohodu Bosni i Hercegovini, Banja Luka 22. lipnja 2003.*, 83; Anto ORLOVAC – Ivica BOŽINOVIĆ (prir.), *Zemljo Bosno i Hercegovino, Papa te nosi u srcu..., Drugi pastoralni pohod pape Ivana Pavla II. Bosni i Hercegovini, Banja Luka, 22. lipnja 2003.* (Banja Luka: 2003.), 108.

vijeća Papa se osvrnuo i u govoru na općoj audijenciji na Trgu sv. Petra 25. lipnja 2003., nakon povratka s pohoda, i rekao da se s njima susreo te da se „sa zadovoljstvom, mogao uvjeriti u njihovu spremnost za dijalog“ i da je kod svih primijetio volju „da se svladaju bolna iskustva prošlosti kako bi se u istini i međusobnome oprostumu gradilo društvo dostojno čovjeka i ugodno Bogu“.³⁸

Završna Papina poruka na Petrićevcu odjeknula je osobito snažno: „Na sve zazivam blagoslov Svevišnjega, moleći ga da u srcima sviju pobudi osjećaje oprosta, pomirbe i bratstva. To su oni čvrsti temelji društva dostojna čovjeka i ugodna Bogu.“ Na kraju je uzviknuo: „Zemljo Bosno i Hercegovino, Papa te nosi u svojem srcu i želi ti dane napretka i mira!“³⁹

3. Tri pohoda Ivana Pavla II. Republici Hrvatskoj

Republiku Hrvatsku papa Ivan Pavao II. posjetio je tri puta: prvi put 10. i 11. rujna 1994. kada je boravio samo u Zagrebu, drugi puta od 2. do 4. listopada 1998., kada je pohodio Zagreb, zatim Mariju Bisticu, gdje je proglasio blaženim kardinala Alojzija Stepinca, te Split i Solin, i konačno 2003., kada je pohodio Dubrovnik i tu proglasio blaženom redovnicu Mariju od Propetog Isusa Petković, Osijek (i Đakovo), Rijeku i Zadar. Prvom posjetu Hrvatskoj trebao je prethoditi posjet Bosni i Hercegovini odnosno Sarajevu, ali se to nije ostvarilo.

3.1. Pohod Zagrebu 1994.

I Papini pohodi Hrvatskoj uvijek su imali snažnu ekumensku i dijalošku notu. Već u zračnoj luci u Zagrebu 10. rujna 1994. nakon pozdrava hrvatskom Predsjedniku, (nad)biskupima, kleru i svim vjernicima, pozdravio je izričito i druge kršćane te vjernike drugih vjera: „Svojim pozdravom želim obuhvatiti sve kršćanske zajednice u Hrvatskoj, poglavito Srpsku pravoslavnu crkvu i njezine pastire. Pozdravljam i Islamsku zajednicu, koja je dosta porasla posljednjih godina, zbog nasilnog premještanja pučanstva iz napaćenih krajeva Bosne i Hercegovine. Svoj pozdrav upućujem i Židovskoj zajednici koja je već

---

³⁸ Z. FILIPOVIĆ, *Sveti Otac Ivan Pavao II. u II. pastirskom pohodu Bosni i Hercegovini*, Banja Luka 22. lipnja 2003., 91; usp.: B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 472.

³⁹ Z. FILIPOVIĆ, *Sveti Otac Ivan Pavao II. u II. pastirskom pohodu Bosni i Hercegovini*, Banja Luka 22. lipnja 2003., 83; B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 470.

stoljećima ukorijenjena u hrvatskim krajevima.“⁴⁰ Valja podsjetiti da je to bilo u vrijeme kad su četvrtinu Hrvatske držali srpski pobunjenici, obilato pomagani iz Srbije i od tzv. JNA, pa je pozdrav SPC-u u nesrpskih slušatelja koji su u ratu izgubili svoje mile i drage mogao pobuditi i određeni revolt.

I tu je Papa osobito snažan naglasak stavio na zauzimanje i molitvu vjernika za mir, istaknuvši da je „*mir ... uvijek moguć ako ga se iskreno želi*“, pa je zato „iako težak, trud na uspostavi mira sveta ... *dužnost svakoga vjernika*“. Zatim je protumačio kako to valja raditi: „Treba promicati *kulturu mira*, koja se nadahnjuje osjećajima snošljivosti i opće solidarnosti. Ta kultura *ne odbacuje zdravo domoljublje*, ali ne upada u napast nacionalističkih pretjerivanja i isključivosti. Ona je kadra odgojiti velika i plemenita srca, koja znaju da se rane uzrokovane mržnjom ne liječe zlopamćenjem, nego lijekom strpljenja i melemom oprosta: *oprosta koji valja tražiti i dati*, poniznom i nesebičnom velikodušnošću.“⁴¹ Posebno je važno ovo fino razlikovanje između „zdravog domoljublja“ i „nacionalističkih pretjerivanja i isključivosti“. Kao pravilo koje uvijek vrijedi valja upamtiti Papine riječi „da se rane uzrokovane mržnjom ne liječe zlopamćenjem, nego lijekom strpljenja i melemom oprosta“, što je koliko lijepo sročeno, toliko jednostavno za pamćenje.

Otvorenost prema svim ljudima i ekumenizam kao zadatak Papa je naglasio i obraćajući se svećenicima i redovnicima u zagrebačkoj katedrali istoga dana: „Neka iz vaših riječi i iz vašega ponašanja uvijek zrači jasno uvjerenje da su svi ljudi, pripadali oni bilo kojem narodu ili etničkoj grupi, *sinovi istog Oca koji je na nebesima*.“ Svjestan koliko su oni ranjeni agresijom i ratnim zbivanjima, pozvao ih je i potaknuo da ustraju u ekumenskoj otvorenosti, poslušni želji Krista Gospodina: „Bez obzira na sadašnje teške prilike, u toj perspektivi treba vidjeti i ekumenski dijalog, koji je toliko na srcu vama i vašim Pastirima. Vjerni zapovijedi Gospodina, nemojte sustati na tom putu. U svoje vrijeme On će znati okruniti vaše napore željenim plodovima.“⁴²

U propovijedi pred milijun vjernika na hipodromu u Zagrebu 11. rujna Papa se snažno zauzeo za mir, opraštanje i suživot u međusobnoj snošljivosti i više puta istaknuo ono pozitivno i zajedničko u povijesti hrvatskog naroda i drugih naroda koji tu žive: „Narodi ovih krajeva međusobno su se tijekom stoljećâ prihvaćali, ostvarivali su mnogovrsne razmjene u području umjetnosti, jezika, pisma, kulture, noga narodnog blaga. Zar nije zajedničko bogatstvo i tradicija *vjerske*

40 B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 238.

41 B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 239; istaknuto u izvorniku.

42 B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 241; istaknuto u izvorniku.

snošljivosti, koja se je održala tijekom gotovo cijelog tisućljeća, pa i kroz vrlo tamna razdoblja povijesti?“ Zatim je odgovorio onima koji su Crkve i vjerske zajednice optuživali za poticanje rata i odbio njihove prigovore: „Ne, ne može se vjeri pripisivati fenomen nacionalističkih nesnošljivosti koje haraju ovim krajevima! To vrijedi ne samo za kršćane različitih crkvenih pripadnosti koje Bog danas poziva na posebno zalaganje da se postigne puno zajedništvo, nego i za vjernike drugih vjeroispovijesti, posebno za *muslimane*, koji su znakovito prisutni na Balkanu. Svi su oni pozvani ostvariti civiliziran suživot, u međusobnu poštovanju.“ Kao metaforu povezanosti uzeo je rijeke Dunav i Savu koje svojim tokom povezuju više susjednih zemalja i uputio poruku: „Te se dvije rijeke susreću, isto kao što su pozvani na susret i razni narodi koje one povezuju. To posebno moraju ostvariti dvije kršćanske Crkve, Istočna i Zapadna, koje upravo u tim krajevima oduvijek žive zajedno.“ Papa ni tu ne pravi razlike, zadaća je identična za obje Crkve. To je „put kojim Bog traži da kročite u ovom teškom povijesnom trenutku“,⁴³ rekao je.

Uz molitvu Anđeoskog pozdravljenja Papa je posebno pozdravio „srpsku zajednicu“, što se ne odnosi samo na pripadnike SPC-a nego na sve Srbe: „Najsrdahnije pozdravljam srpsku zajednicu u Zagrebu i u cijeloj Hrvatskoj. Svim njezinim članovima želim dobar i miran suživot u ovoj zemlji i svako dobro od Gospodina Isusa Krista, kojega zajedno priznajemo kao Božanskog Spasitelja.“⁴⁴ Pozdravio je i prognanike iz BiH, ne apostrofirajući nikoga po vjerskog i narodnoj pripadnosti, ali je poznato da je među njima bilo i puno muslimana.

3.2. Pohod Zagrebu, Mariji Bistrici, Splitu i Solinu 1998.

U četiri godine od posljednjeg pohoda dogodile su se u Hrvatskoj velike promjene. Združenim akcijama hrvatske vojske i policije „Bljesak“ i „Oluja“ oslobođeni su svi hrvatski krajevi koji su bili pod srpskom kontrolom u zapadnoj Slavoniji, Dalmaciji, Lici, Kordunu i Banovini (1995.), a mirnom reintegracijom Baranja, te dijelovi istočne Slavonije i zapadnog Srijema (1998.). To je Ivan Pavao II. imao u vidu u govorima i poticajima koje je izrekao pri tom pohodu.

Tako je već u pozdravnom govoru pri dolasku u zračnoj luci u Zagrebu 2. listopada 1998. konstatirao: „Hrvatska zemlja je nakon nasilnoga i krvavoga rata, u koji se je našla upletena, napokon upoznala mir i slobodu“, a onda odmah naglasio koja joj je prioritetna zadaća:

⁴³ B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 245; istaknuto u izvorniku.

⁴⁴ B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 248.

„Sve su snage pučanstva sada usmjerene na postupno liječenje dubokih rana sukoba, na istinsko pomirenje među svim etničkim, vjerskim i političkim skupinama stanovništva i prema uvijek sve većoj demokratizaciji društva.“ Potaknuo je na pojačano dogovaranje i suradnju „među narodima različitih jezika, kultura i vjera“.⁴⁵

U istom je duhu bila i poruka mladima i hrvatskom narodu toga istoga dana: „Sada na sreću više nema rata. Od srca želim da *ga više nikada i ne bude u ovoj plemenitoj zemlji*. Neka ova zemlja i susjedna područja postanu prebivalište mira: pravoga i trajnoga mira, koji uvijek pretpostavlja pravdu, poštovanje drugih i suživot među različitim osobama i kulturama.“⁴⁶

I u Mariji Bistrici, na misi beatifikacije kardinala Alojzija Stepinca, Papa je u propovijedi s ljubavlju pozdravio i „predstavnik druge vjerske zajednice nazočnih na ovome slavlju“,⁴⁷ ne spominjući nikoga pojedinačno. Na kraju mise pozdravio je i pripadnike različitih jezičnih skupina.⁴⁸

Sutradan, propovijedajući u euharistijskom slavlju na splitskom Žnjanu, nakon pozdrava katoličkoj hijerarhiji i vjernicima, rekao je: „Zadovoljan sam i drago mi je da su ovdje nazočni srpski pravoslavni mitropolit Jovan i luteranski biskup Deutsch. Naša zajednička molitva skuplja nas oko Isusa. Pozdravljam i pripadnike drugih vjerskih zajednica nazočnih s nama.“⁴⁹ Mala novost je u tome što je Papa biskupe drugih kršćanskih Crkava pozdravio po imenu, odnosno prezimenu.

Hrvatskim biskupima je posebno stavio na srce ekumensko zalaganje i međuvjerski dijalog u kontekstu nove evangelizacije kada je u susretu s njima u nadbiskupskom dvoru u Splitu toga dana rekao: „U današnjem će ozračju dodatni poticaj novoj evangelizaciji pružiti također ekumenski dijalog s drugim kršćanskim Crkvama i zajednicama. U skladu s naukom Drugoga vatikanskog sabora, nemojte posustati u svojskom promicanju toga dijaloga u nadi da će doći dan kada će se pred svijetom moći zajednički svjedočiti za Krista. Istodobno posvećujte pozornost međuvjerskom dijalogu koji teži za uklanjanjem nepotrebnih nerazumijevanja i olakšava međusobno poštovanje i suradnju u službenju čovjeku.“⁵⁰

---

45 B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 357.

46 B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 358; istaknuto u izvorniku.

47 B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 362.

48 B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 363.

49 B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 368.

50 B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 372.

3.3. Pohod Dubrovniku, Osijeku, (Đakovu), Rijeci i Zadru 2003.

I u svojem trećem pohodu Hrvatskoj 2003. godine papa Ivan Pavao II. nije zaboravio pozdraviti pripadnike drugih Crkava i vjerskih zajednica, svjestan, kao i uvijek, da je Crkva poslana cijelomu svijetu. Stupajući na hrvatsko tlo u zračnoj luci u Omišlju na Krku 5. lipnja 2003., uputio je pozdrav katolicima i državnim poglavarima te svim prisutnim vjericima: „Pozdravljam vjernike drugih Crkava i Crkvenih zajednica te vjernike iz židovstva i islama, radostan što se i u ovoj prigodi može zajedno svjedočiti o našem zajedničkom zalaganju za izgradnju društva u pravdi i uzajamnome poštivanju.“⁵¹

Slaveći svetu misu u zračnoj luci u Čepinu kod Osijeka 7. lipnja Papa je u propovijedi opet pokazao tankoćutnost i dobru informiranost o tome gdje i u kakvu okružju se nalazi. Osim pozdrava kršćanima SPC-a, te članovima Židovske i Islamske zajednice, izričito je spomenuo i kršćane koji pripadaju zajednicama nastalim u reformaciji, kojih u Osijeku i okolici ima u nešto većem broju: „Pozdravljam braću koja zajedno s nama dijele vjeru u Isusa, Sina Božjega, jedinoga Spasitelja svijeta. Posebno pozdravljam metropolita Jovana i druge biskupe Srpske pravoslavne crkve. Njih molim da Njegovu Blaženstvu Patrijarhu Pavlu prenesu moj bratski pozdrav u ljubavi Kristovoj. Moja misao s pozdravom ide i k braći Zajednicâ nastalih u reformaciji. Isto tako s poštovanjem pozdravljam pripadnike Židovske općine i islamske vjernike.“⁵²

A u Zadru 9. lipnja, na molitvi Šestoga časa, Papa je u nagovoru, uz ostale, pozdravio i episkopa dalmatinskog Fotija: „Pozdravljam isto tako i srpskopравoslavnoga biskupa Dalmacije Fotija.“⁵³

4. Pohod pape Benedikta XVI. Hrvatskoj, Zagreb, 2011.

Nasljednik Ivana Pavla II., papa Benedikt XVI., pohodio je Hrvatsku, točnije grad Zagreb, 4. i 5. lipnja 2011. (Zanimljivo je da su od sedam pohoda papâ hrvatskom narodu njih četiri bila u mjesecu lipnju). Njegov je pohod bio u znaku obitelji u povodu Prvoga nacionalnoga dana hrvatskih katoličkih obitelji. Glavni je događaj bio misno slavlje na zagrebačkom hipodromu 5. lipnja. Papa je govorio o vrijednosti obitelji koja je danas toliko ugrožena s mnogih strana.

Papa Benedikt XVI. nije u Zagrebu imao posebnih ekumenskih

⁵¹ B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 450.

⁵² B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 455.

⁵³ B. NAGY, *Papa Ivan Pavao II. govori Hrvatima*, 459.

susreta, nego je u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu, 4. lipnja 2011., primio predstavnike kulture, akademske zajednice, poduzetnika, civilnog društva, politike, diplomatskog zbora te poglavare vjerskih zajednica. Na tom je susretu govorio o savjesti. I na molitvi Večernje u zagrebačkoj katedrali, dok je govorio o bl. kardinalu Stepinu, Papa je naglasio kako je Stepinac imao čvrstu kršćansku savjest koju je vjerno slijedio i po njoj djelovao, posebno zauzimajući se za progonjene, kada je rekao: „Upravo zahvaljujući njegovoj čvrstoj kršćanskoj savjesti, znao se oduprijeti svakom totalitarizmu, te u vrijeme nacističke i fašističke diktature postao braniteljem Židova, pravoslavnih i svih progonjenih, a potom, u doba komunizma, ‘odvjetnik’ svojih vjernika, napose mnogih progonjenih i ubijenih svećenika.“⁵⁴ Zatim je, istaknuvši Stepinčevu neslomljivu moralnu snagu, naglasio: „Hrvatski katolici, a posebno kler, bili su predmetom mučenja i sustavnih nasilja, koji su išli za tim da razore katoličku Crkvu, počevši od najvišeg mjesnog Autoriteta. Ono posebno teško doba obilježio je jedan naraštaj biskupa, svećenika i redovnika, spremnih umrijeti da ne bi izdali Krista, Crkvu i Papu. Narod je vidio da svećenici nisu nikad gubili vjeru, nadu, ljubav, te su tako ostali uvijek sjedinjeni. To jedinstvo objašnjava ono što je ljudski neobjašnjivo: da tako kruti režim nije mogao slomiti Crkvu.“⁵⁵

Obraćajući se biskupima tom prigodom u zagrebačkoj katedrali 5. lipnja, Papa Benedikt XVI., svjestan da braću, poput Petra, ima učvršćivati u vjeri, najprije ih je ohrabrio na vjerno obavljanje povjerene im službe, a onda istaknuo potrebu njegovanja crkvenog zajedništva i zauzimanja za pomirenje s drugim kršćanima i vjernicima drugih vjera. Posebno ih je potaknuo da o tome daju jasne smjernice svojim svećenicima. Papa je rekao: „Draga braćo u biskupstvu, želio bih ohrabriti prije svega vas u obavljanju vaše službe. Što budete više djelovali u plodnom suglasju među sobom i u zajedništvu s Petrovim Nasljednikom, to ćete se više moći suočavati s teškoćama našega vremena. Uz to je važno da se ponajprije biskupi i svećenici trajno zauzimaju za pomirenje među podijeljenim kršćanima, kao i među kršćanima i muslimanima, nasljedujući Krista koji je mir naš. Svojim svećenicima ne propustite davati jasne duhovne, doktrinarne i pastoralne naputke.“⁵⁶

⁵⁴ *Zajedno u Kristu, Papa Benedikt XVI. u Hrvatskoj, Zagreb, 4-5. lipnja 2011.* (Zagreb: Zagrebačka nadbiskupija - Nadbiskupski duhovni stol, 2012.), 155.

⁵⁵ *Zajedno u Kristu, Papa Benedikt XVI. u Hrvatskoj*, 156.

⁵⁶ *Zajedno u Kristu, Papa Benedikt XVI. u Hrvatskoj*, 156.

5. Pohod pape Franje Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2015.

Kao posljednji, i današnji Sveti Otac Franjo uvrstio se kao treći u niz papâ koji su pohodili hrvatski narod. On je 6. lipnja 2015. pohodio Sarajevo i predvodio svetu misu na stadionu Koševo pred oko 65.000 vjernika, najvećim dijelom Hrvata iz BiH i Hrvatske.

U propovijedi Papa nije izričito spominjao niti pozdravljao iko ga, kao što je to znao činiti Ivan Pavao II. No, izbor misnog obrasca „Za mir i pravdu“ s odgovarajućim misnim čitanjima i naglasci u homiliji o miru željeli su dotaknuti svakog stanovnika BiH. Znakovito je da je Papa, dvadeset godina nakon završetka rata u ovim krajevima, u središte opet stavio mir naglasivši da je on Božji dar. Naveo je da se trenutačno u svijetu vode mnogi oružani sukobi i rekao nešto što može pomalo iznenaditi, naime, da je zapravo započela „jedna vrsta trećega svjetskog rata, koji se vodi ‘u dijelovima’“. ⁵⁷ Papa je proročanski upozorio svijet da se iz sadašnjih sukoba može izroditi nešto krupno optuživši one koji namjerno stvaraju ratnu klimu i „nastoje izazvati sukobe među različitim kulturama i civilizacijama“, te one „koji smišljaju ratove kako bi prodavali oružje“. ⁵⁸ Ne isključujući druge sukobe, Papa je očito imao na umu tragičnu eskalaciju sukoba između ekstremnog islamizma i tobože kršćanskog Zapada na Bliskom i Srednjem istoku, kao i u nekim afričkim zemljama. Procesi velikih migracija koji su u toku, kao i ulazak sve većeg broja zemalja u ratna zbivanja u Siriji govore koliko je Papa bio u pravu i proročki na to upozorio. Pozvao je sve da budu mirotvorci, da se zauzimaju za mir i tvore ga, svjesni da imamo istoga nebeskog Oca i da smo dužni ispuniti njegovu zapovijed te ljubiti bližnjega kao sebe samoga. Ako to ostvarimo, vidjet ćemo drugu osobu i drugi narod u drukčijem svjetlu. Papa je gotovo pjesnički rekao: „Ona osoba, onaj narod koji sam dosada doživljavao kao neprijatelja, zapravo ima isto lice kao i ja, moje srce, moju dušu.“ ⁵⁹ Ponovio je i usklik svojega prethodnika Ivana Pavla II. izrečen u Sarajevu: „Nikad više rata!“. Svakako je znakovit Papin izbor da o svemu tome progovori upravo u Sarajevu, „Jeruzalemu Zapada“, kako ga nazivaju, a što je i sam spomenuo.

---

⁵⁷ *Mir vama, Papa Franjo u Sarajevu 6. VI. 2015.* (Sarajevo: Nadbiskupski ordinarijat vrhbosanski, 2015.), 105; *Katolički tjednik*, Sarajevo, br. 23, od 14. lipnja 2015., 5.

⁵⁸ *Mir vama, Papa Franjo u Sarajevu 6. VI. 2015.*, 105; *Katolički tjednik*, 14. lipnja 2015., 5.

⁵⁹ *Mir vama, Papa Franjo u Sarajevu 6. VI. 2015.*, 105; *Katolički tjednik*, 14. lipnja 2015., 5.

Papin domaćin, kardinal Puljić, Papi je posebno zahvalio „na razumijevanju za ovu zemlju i za sve narode i za sve ljude u njoj, a posebno za katolike koji su najvećim dijelom Hrvati“.⁶⁰ A tako su ga doživjeli i pripadnici svih vjera i naroda u BiH, o čemu govori i postupak sarajevskog gradonačelnika Ive Komšića koji je Papi „u znak dobrodošlice i priznanja predao ključeve grada i povelju“. A oni se dodjeljuju „afirmiranim i priznatim osobama, građanima BiH i stranim državljanima koji su dali poseban prinos razvoju i očuvanju civilizacijskih vrijednosti i poseban doprinos miru u svijetu“.⁶¹

Glavni ekumenski i međureligijski susret toga pohoda zbio se popodne 6. lipnja, kada je Papa u Franjevačkom međunarodnom studentskom centru primio predstavnike Međureligijskog vijeća koji predstavljaju četiri vjerske zajednice: katoličku, srpsku pravoslavnu, islamsku i židovsku, kojom prigodom je svaki od njih održao pozdravni govor: kardinal Puljić, reisu-l-ulema Husein ef. Kavazović, episkop zahumsko-hercegovački i primorski Grigorije, te predsjednik Židovske zajednice u BiH Jakob Finci.⁶² Papa je u svojem (od)govoru podsjetio na osnutak toga Vijeća za međureligijski dijalog, kako glasi njegovo puno ime, u Sarajevu 1997., a koje obuhvaća kršćane, muslimane i židove, te pohvalio njegov rad rekavši: „Vaš je rad na ovim prostorima vrlo dragocjen, a osobito u Sarajevu, raskrižju naroda i kultura, gdje je različitost, s jedne strane, veliko bogatstvo koje je omogućilo društveni, kulturni i duhovni razvoj ove zemlje, a s druge je pak strane bila motivom žalosnih podjela i krvavih ratova.“ Naglasio je da je međureligijski dijalog „ovdje kao i u svim dijelovima svijeta, prijeko potreban uvjet za mir te je kao takav obveza svih vjernika“ (to je zapravo misao iz apostolske pobudnice *Evangelii gaudium*, 250). Zatim je progovorio o biti i smislu međureligijskog dijaloga te rekao da je on „osim razmatranja o velikim temama vjere, ponajprije razgovor o 'ljudskome životu'“. Ključnim dijelom Papina nagovora mogu se smatrati njegove riječi o međureligijskom dijalogu: „Njime se uči kako zajedno živjeti, upoznati se i prihvatiti se u svojim različitostima, slobodno, prema onomu što svatko od nas jest. U dijalogu se prepoznaje i razvija određeno duhovno zajedništvo koje ujedinjuje i pomaže promicati moralne vri-

⁶⁰ *Mir vama, Papa Franjo u Sarajevu 6. VI. 2015.*, 109; *Katolički tjednik*, 14. lipnja 2015., 7.

⁶¹ *Katolički tjednik*, 14. lipnja 2015., 5.

⁶² Pozdravne govore vidi: *Mir vama, Papa Franjo u Sarajevu 6. VI. 2015.*, 152 (kard. Puljić), 153-154 (reisu-l-ulema Kavazović), 155-156 (episkop Grigorije), 157-158 (predsjednik židovske zajednice Finci); Papin (od)govor, na str. 159-161; *Katolički tjednik*, 14. lipnja 2015., 18-21.

jednosti, pravdu, slobodu i mir. Dijalog je, napokon, škola čovječnosti i čimbenik jedinstva koji pomaže graditi društvo utemeljeno na toleranciji i uzajamnom poštovanju.⁶³ Obraćajući se izravno članovima Međureligijskog vijeća, Papa je odao priznanje za njihov trud i za sve do sada učinjeno, te ih potaknuo da tim putem nastave: „Zaista cijelim sve ono što ste do sada učinili i potičem vas u vašemu nastojanju oko izgradnje mira, čiji ste prvi čuvari ovdje u Bosni i Hercegovini kao vjerski vođe, upravo vi. Jamčim vam da će Katolička Crkva nastaviti pružati svoju punu potporu i bit će potpuno raspoloživa.“⁶⁴ Papa je govor završio vrlo lijepom molitvom Bogu u kojega svi vjerujemo koju je napisao fra Lovro Gavran, provincijal franjevačke provincije Bosne Srebrene, u kojoj stoje i ove riječi:

„Mi, potomci Abrahamovi po vjeri u Tebe, jednoga Boga,
židovi, kršćani i muslimani
ponizno stojimo pred Tobom
i s pouzdanjem Te molimo
za ovu zemlju, Bosnu i Hercegovinu,
za muškarce i žene, vjernike različitih vjera, naroda i kultura
da uzmognu živjeti u miru i skladu.“⁶⁵

Još jedan dijaloški naglasak stavio je Papa u katedrali kada je, nakon potresnih svjedočanstava dvojice svećenika i jedne redovnice o patnjama koje su podnijeli od velikosrpskih i muslimanskih mudžahedinskih postrojba kao njihovi zatočnici, istaknuo male geste dobrote koje su učinili muslimani: mudžahedinski borac koji je izmučenom i gladnoj redovnici s. Ljubici Šekerija u najtežim trenucima dao krušku da pojede, i žena muslimanka i njezina obitelj koja je svećeniku fra Jozi Puškariću donosila jelo u srpsko zatočeništvo. U spontanom nagovoru Papa je rekao: „Još jedna stvar koju bih želio spomenuti jest onaj vojnik koji je darovao krušku časnoj sestri; i ona žena muslimanka koja sada živi u Americi, koja je donijela hranu ... svi smo braća. I taj okrutni čovjek je mislio ... ne znam što je mislio, ali je osjetio Duha Svetoga u svome srcu i možda je pomislio na svoju majku i rekao: ...'uzmi ovu krušku i ne govori nikome'. I ona žena muslimanka je prelazila preko vjerskih razlika, ljubila je. Vjerovala je u Boga i činila dobro. Tražite dobro u svima. Svi to mogu činiti, sjeme dobra.

⁶³ *Mir vama, Papa Franjo u Sarajevu 6. VI. 2015.*, 159; *Katolički tjednik*, 14. lipnja 2015., 22.

⁶⁴ *Mir vama, Papa Franjo u Sarajevu 6. VI. 2015.*, 159-160; *Katolički tjednik*, 14. lipnja 2015., 22.

⁶⁵ Cjelovitu molitvu vidi: *Mir vama, Papa Franjo u Sarajevu 6. VI. 2015.*, 161; *Katolički tjednik*, 14. lipnja 2015., 23.

Svi smo djeca Božja.“⁶⁶

Sutradan po povratku iz Sarajeva, 7. lipnja 2015., moleći Angelus na Trgu sv. Petra, Papa se osvrnuo na posjet „Jeruzalemu Zapada“ i rekao da je išao u Sarajevo kako bi „podupro miran suživot različitih naroda koji je već u tijeku“, istaknuvši da je to „naporan, težak, ali i moguć put!“ A onda je dodao neuobičajen kompliment: „I dobro im ide.“ Još je jednom osobito zahvalio „svim vjernicima: pravoslavnima, muslimanima, židovima kao i pripadnicima drugih vjerskih manjina“ i poručio: „Cijenim nastojanja oko suradnje i solidarnosti među tim osobama različitih vjeroispovijesti potičući ih da nastave raditi na duhovnoj i moralnoj obnovi društva. Oni rade zajedno kao prava braća.“⁶⁷

Zaključak

Kako iz ove analize proizlazi, trojica papa: danas sv. Ivan Pavao II., Benedikt XVI. i Franjo, dolazili su u „zgodno i nezgodno vrijeme“, u – ratnim sukobima teško ranjenu – Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku i, snagom svoje službe rimskog prvosvećenika i papinskog primata te sviješću odgovornosti za Crkvu i svijet, upućivali poruke trajne vrijednosti svima: crkvenim pastirima, kleru i vjernicima, ali i nositeljima vlasti te narodima koji tu žive. Uvijek su uzimali u obzir konkretna pitanja, okolnosti i vrijeme u kojemu se pojedini pohod događao. Pohodi su započeli u vremenu dok je još trajala velikosrpska agresija na BiH i Hrvatsku, a nastavili se u teškom vremenu poraća, dok su ratne rane još bile posve svježije. Uzimajući u obzir multikulturalnost, multietničnost i multikonfesionalnost društva, posebno u BiH, pape su pozivali na zaustavljanje rata, na uspostavu mira, na pravednost, na opraštanje i pomirenje, na izgradnju mirna suživota. Put do toga je, isticali su, ekumenska i dijaloška otvorenost na koju su posebno pozvani kršćani različitih Crkava (u našem slučaju posebno Katoličke Crkve i Srpske Pravoslavne Crkve) na temelju zajedničke vjere u Isusa Krista, te svi drugi vjernici, pri čemu se ovdje posebno misli na muslimane i židove, na temelju vjere u istoga Boga. Na sličan su način upućivali poziv najvi-

⁶⁶ *Mir vama, Papa Franjo u Sarajevu 6. VI. 2015.*, 143; *Katolički tjednik*, 14. lipnja 2015., 14. donosi taj dio Papina govora znatno drugačije, ali je smisao isti. Evo i toga teksta: „Drugo što mi pada na pamet su policijski službenik koji je mučio sestru, a ipak joj je dao krušku i žena muslimanka koja je donijela svećeniku jesti. I taj okrutni čovjek je osjetio samilost, možda se sjetio svoje mame: donio joj je jesti. Žena muslimanka vjerovala je u Boga, izdigla se iznad vjerskih razlika, ljubila je, dala jesti. To je zato jer svi imaju sjeme dobrote, svi smo djeca Božja.“

⁶⁷ *Mir vama, Papa Franjo u Sarajevu 6. VI. 2015.*, 201; *Katolički tjednik*, 14. lipnja 2015., 17.

šim državnim dužnosnicima da izgrađuju pravedno društvo u kojemu će biti poštovana prava svakoga čovjeka, svakoga naroda i pripadnika svake vjerske zajednice, kao i svih ostalih. Biskupe su pape, zbog njihove suodgovornosti, a u duhu sinodalnosti, posebno pozivali neka prednjače primjerom u ekumenskoj i dijaloškoj otvorenosti i daju jasne smjernice svojim svećenicima i svim članovima mjesnih Crkava koje predvode, ali da u svom djelovanju uvijek ostanu i međusobno povezani, osobito u okviru svojih biskupskih konferencija. Tako je naglašavana sinodalnost i suodgovornost mjesnih Crkava za dio svijeta u kojemu žive. Navedenim papama je mnogo takvih impulsa i informacija dolazilo od strane biskupa koji su se pojedinačno ili zajednički zauzimali za zaustavljanje rata, povratak prognanih, za ljudska prava obespravljenih, za pomoć potrebitima, no nije ih ovdje bilo moguće analizirati. Mislim da se s pravom može reći kako je Crkva u hrvatskom narodu, i to kako ona u Bosni i Hercegovini, tako i ona u Hrvatskoj, uspješno položila ispit u velikim zadaćama koje su u tim vremenima rata i poraća stajale (i dijelom još stoje) pred njom.

ECUMENICAL AND DIALOGUE SIGNS OF PRIMACY AND SYNODALITY IN THE POPES' MESSAGES DURING PASTORAL VISITS TO BOSNIA AND HERZEGOVINA AND CROATIA

Summary

In the article, the author analyzes ecumenical and dialogue messages of the Popes who visited Bosnia and Herzegovina and Croatia between 1994 and 2015. There were seven visits: five by Saint John Paul II, three to Croatia (1994, 1998, and 2003), and two to Bosnia and Herzegovina (1997 and 2003); one by Pope Benedict XVI (Croatia 2011), and one by Pope Francis (Bosnia and Herzegovina 2015). A visit to Bosnia and Herzegovina by John Paul II in 1994 was scheduled but did not take place. Since all the speeches and messages were prepared for this visit, these are covered in this overview. Respecting and accentuating synodality as a way of acting by bishops and the entire Church, and invoking the authority of their primacy in Christ's Church, and at a time of war in this country, the Popes called for the conflict to end and for further conflict to be prevented, for a just peace, for forgiveness and reconciliation among those who had recently fought against one another, and for leaders to take responsibility for delivering a just peace and prosperity to their people. The Popes urged people of faith to recognize what they had in common and to make a contribution on the basis of their faith, Catholics and Orthodox on the strength of their baptism and their faith in the Savior Jesus Christ, and together with them followers of Islam and the Jewish religion on the basis of the same faith in the Creator God. During their visits, the Popes especially emphasized strong ecumenical and dialogue messages and met with representatives of other Christian and religious communities. In Bosnia and Herzegovina, meetings with the Interreligious Council were highlighted, bringing together the most prominent rep-

Anto ORLOVAC, „Ekumenski i dijaloški znakovi primata i sinodalnosti u papinskim porukama tijekom posjeta Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj“, 345-371

representatives of the Catholic Church, the Orthodox Church, and the Islamic and Jewish religious communities. During his visit to Sarajevo in 1997, Pope John Paul II awarded the John XXIII international peace prize to four humanitarian organizations related to four religious communities in Bosnia and Herzegovina: Caritas of the Bishop's Conference of Bosnia and Herzegovina, Dobrotvor from the Orthodox Church, Merhamet from the Islamic religious community, and La Benevolencia from the Jewish religious community. The faithful are especially called to peace, forgiveness, and reconciliation, and cooperation and solidarity are values on which the future of the people should be built. The author introduces these messages following the chronological order of the pastoral visits.

Key words: *ecumenism, dialogue, reconciliation, forgiveness, Orthodox Church, Islamic community, synodality.*

Translation: Oliver Jurišić and Kevin Sullivan